

"זהות של מסוגלות" בעולם העבודה – מודל העבודה של "מרופין לקריירה"

בנימין הוזמי¹ וליאורה בן יהודה²

תקציר: "זהות של מסוגלות" הינה מפתח חשוב להשתלבות תעסוקתית שכן היא מאפשרת לאדם לבחור תחום עיסוק המצוי בזיקה ליכולותיו וכישוריו. כמו כן היא מסייעת לו להשתלב בעולם העבודה בתחושה של חיוניות ונחיצות-בזכות ולא בחסד. צעירים ובוגרים רבים עם לקויות למידה מורכבות והפרעות קשב מתקשים למצוא תעסוקה המהווה עבורם ייעוד ומקור להגשמה עצמית. התכנית "מרופין לקריירה" הוקמה לפני כעשור ומחצה מתוך כוונה לפתח מענה לחסמים אלה. מודל תל"ם (תעסוקה, לימודים, מסוגלות) להשתלבות מיטבית בתעסוקה שייסקר בהרחבה במאמר זה, נועד להציע מענה כוללני שבמוקדו עיסוק בסוגיית הזהות ויצירת אקלים הכשרה מקצועית מיטיב, תומך ומותאם - אישית, לימודית וחברתית. הערכה מלווה לתכנית שנעשתה על-ידי המוסד לביטוח לאומי מצאה כי שיעור ההשתלבות של בוגריה בעולם העבודה בתום התכנית עומד על 82% ולאחר שלוש שנים על 91%. נסיונו מלמד כי תהליך הכשרה והקניית מיומנויות מתמשך, רחב ומעמיק, ובכללו עיסוק בסוגיית הזהות, המתקיים במסגרת לימודים נורמטיבית, בקרב חברת שווים, עם מעטפת לימודית-רגשית, מאפשר למשתתפים בו לממש יכולות ולהשתלב בהצלחה בעולם העבודה

"זהות של מסוגלות" הינה מפתח חשוב להשתלבות תעסוקתית בכלל ושל אנשים עם לקויות למידה מורכבות בפרט. השתלבות בעולם העבודה מהווה מרכיב מרכזי בחייו של אדם ונמצאה תורמת לבריאותו ולרווחתו הנפשית (Avrech-Bar & Jarus, 2015). עבודה עונה על מגוון צרכים של האדם. היא מהווה מקור לפרנסה, מסגרת לתעסוקה, מאפשרת לאנשים לממש ייעוד בחיים וכן יוצרת עבור האדם מסגרת להשתייכות חברתית.

בוגרים רבים עם לקויות למידה מורכבות והפרעות קשב מתקשים למצוא תעסוקה המהווה עבורם ייעוד ומקור להגשמה, בשל מגוון חסמים שייסקרו במאמר זה. לקות למידה מורכבת מתייחסת למצב בו לצד לקויות הלמידה (APA, 2013) שהינן משמעותיות באופן המשפיע על תחומי ההסתגלות והתפקוד,

¹ ד"ר בנימין הוזמי, עבודה סוציאלית, מנהל אקדמי בבית איזי שפירא וממייסדי התכנית "מרופין לקריירה" bennyh@beitissie.org.il

² ליאורה בן יהודה, עו"ס ומנהלת תחום הפיתוח בתכנית "מרופין לקריירה". <https://career.ruppin.tech/byliora@ruppin.tech>

נלוות לעתים הנמכה קוגניטיבית מתונה, בטווח הנמוך של אינטליגנציה הממוצעת ולעתים גם הפרעת קשב (ADHD). במקרים רבים ללקויות למידה מורכבות נילוות לקויות אחרות כמו אוטיזם בתפקוד גבוה; לקויות פיזיות, נוירולוגיות, נפשיות או חושיות. הפרעת קשב אינה חולפת עם סיום הלימודים הפורמליים. הקשיים נמשכים גם בבגרות והשלכותיהם ניכרות במקום העבודה, בחיי החברה, בזוגיות ובחיי המשפחה (דהן וצדוק, 2012).

רבים חווים כישלונות והישגים נמוכים יחסית להישגי בני גילם כתוצאה מליקויים תפקודיים הקשורים בהפרעות קשב וריכוז שאת השלכותיהן הם חווים משחר ילדותם. רבים מאותם מבוגרים קיבלו לאורך השנים משוב שלילי מתמשך מהורים, ממורים ומחברים על הישגים נמוכים יחסית ועל קשיים הנובעים מתגובות רגשיות, תחושתיות והתנהגותיות לא מווסתות. חוויות מסוג אלה עשויות להוביל להתפתחות של תפיסה עצמית שלילית, אשר מחלישה את המוטיבציה לפעול לשינוי, מעודדות התנהגות של הימנעות ומובילות להפרעות במצבי הרוח (Safren et al., 2010). השקעה מתמשכת שאינה מניבה תוצאות מצופות גוררת חוויית כישלון וחוסר שליטה (שכן, לתפיסתם, אין יחס חיובי בין השקעה לתוצאה) בעקבות השקעה נכזבת זו נוצרים קשיים בבניית אוריינטציה עתיד (Seginer, 2009), חרדה, הפרעות שינה, הפרעות במצבי רוח ותופעות נפשיות אחרות. מטרת מאמר זה הינה להציג את מודל העבודה של התכנית "מרופין לקריירה", עבור צעירים עם לקויות למידה והפרעות קשב, כמסגרת ייחודית להכשרה מקצועית ממוקדת זהות של מסוגלות.

צעירים עם לקויות למידה מורכבות בעולם העבודה

המעבר מבית הספר לעולם העבודה קשה ומורכב במיוחד עבור צעירים עם הפרעות למידה מורכבות והפרעות קשב המגיעים לרוב עם חוסר במיומנויות חיוניות לעולם העבודה. לרבים מקרב צעירים אלה חסרים הכשרה מקצועית ותעודה מקצועית המהוות זרז להשתלבות בעולם העבודה (וינקלר, 2012).

על אף שבוגרים רבים עם לקויות למידה מורכבות המגיעים לגיל העבודה משתלבים בעולם העבודה, רבים מהם חווים חסמים רבים בהשתלבות תעסוקתית הן מסיבות התלויות באדם עצמו כמו "מסוגלות תעסוקתית" (Employability) חסרה והן מסיבות התלויות בסביבה. מסוגלות תעסוקתית מתוארת כיכולתו של אדם להסתגל לשוק העבודה ובמקביל, לזהות ולממש הזדמנויות לקידום הקריירה. דאקר-פול וסוול (Dacre Pool & Sewell, 2007) בנו את מודל ה-CareerEDGE למסוגלות תעסוקתית. מודל זה מגדיר מרכיבים קריטיים אשר רכישתם בתהליך המלווה בבקרה ומשוב עשויים להגביר תחושת מסוגלות עצמית, בטחון עצמי וערך עצמי. לשיטתם, כפועל יוצא מתהליך התפתחותי זה - מבסס האדם מסוגלות תעסוקתית:

- ◀ למידה והזדרכה לפיתוח קריירה (Career learning development)
- ◀ התנסות בתעסוקה ובתחומי חיים (Experience)
- ◀ תואר בתחום תעסוקתי (Degree subject knowledge, skills & understanding)
- ◀ רכישת מיומנויות (Generic skills)
- ◀ פיתוח אינטליגנציה רגשית (Emotional intelligence)

צעירים רבים חווים חסמים ברכישת מסוגלות תעסוקתית. חלקם מסיבות הקשורות בלקות, כמו קשיים בתהליכי למידה, מוסחות, המקשה על השלמת משימות, שכחנות, תכנון וארגון בביצוע משימות, קושי בביצוע שליחויות בשל קשיים בהתמצאות במרחב, קשיים בהתמודדות עם חומר עיוני רב, קשיים בארגון זמן, קושי בביצוע עבודות רוטיניות וצורך בריגוש מתמיד, ולעתים נטייה לאימפולסיות העשויה להקשות על קיום יחסי עבודה תקינים עם ממונים ועמיתים (וינקלר, 2012; הוזמי, 2021). בנוסף, הספרות מלמדת

כי צעירים עם לקויות למידה מגלים קשיים בהסתגלות לשינויים, בהתמודדות עם חוסר ודאות, במעקב אחר הוראות, בפיתוח מיומנויות קיימות וברכישת חדשות, בהתייחסות למספר מטלות במקביל וביכולת ניהול עצמי (Gerber, 2012).

לחסמים אישיים אלה עלולים להתלוות גם חסמים סביבתיים מצד גורמים רבים כשבמרכזם עמדות המעסיקים ולעתים גם צוות העובדים (Jahan & Holloway, 2021). במקרים רבים אנשים עם לקויות למידה מורכבות וקשיים בתפקודים ניהוליים (executive function) מקבלים בקורת רבה מצד סביבתם. עקב כך, רבים מהם עלולים להיות ממוקדים בקשיים ובלקות ופחות בחוזקותיהם ובכישוריהם. גישה כזו עלולה להביא להשתלבות פחות טובה בעולם העבודה ולהישגים נמוכים יותר. כמו כן היא עלולה לפגוע בתחושת המסוגלות ולעתים להביא להחלפה תכופה של מקומות עבודה, לחוויית כשלון ובעקבותיו הימנעות, תחושת בדידות וחרדה. כמו כן, ישנם אנשים עם לקויות למידה מורכבות המעוניינים בתחומי עיסוק שאינם הולמים את כישוריהם ועקב כך חווים תסכול מתמשך (הוזמי, 2021). חוויות שליליות בהשתלבות בעולם העבודה עלולות להביא להתפתחות שיח פנימי שלילי ולביסוס ערך עצמי ירוד. אלה משפיעים על תחושת המסוגלות התעסוקתית ועל השתלבות מיטבית בעולם העבודה.

"זהות של מסוגלות"

אנשים עם לקויות למידה מורכבות מתאפיינים בשונות גבוהה בין מרכיבי התפקוד המאפיינים אותם. לצד יכולות שונות בתחום הגאונות, הם עשויים לגלות רמות תפקוד גבוליות בתחום האינטליגנציה ולעתים אף נמוך מכך. פערים אלה יכולים לבוא לידי ביטוי ביכולות מילוליות לעומת ביצועיות וכן בין תפקוד עיוני ליכולות מעשיות. בשל פערים אלה, בגיל החינוך, בו מתעצב בסיס זהותו של האדם, רבים נודדים בין מסגרות חינוכיות בהעדר "כסא מתאים". מעברים תכופים אלה הפוגעים בתחושת השייכות, בשילוב עם הישגים לימודיים חלקיים עלולים להביא לידי כך שהבוגר יחוש תלישות, אחרות, חוסר מסוגלות ועקב כך - ערך עצמי ירוד.

ההבנה כי זהות של מסוגלות הינה מפתח חשוב בהשתלבות תעסוקתית הביאה לכך שאחד מהאדנים המרכזיים עליהם הושטת מודל העבודה של התכנית "מרופין לקריירה" הינו עיסוק בהשלכות הרגשיות של לקות למידה מורכבת והפרעות קשב על תחושת המסוגלות של הלומדים בתכנית. זהות של מסוגלות היא "זהות חיובית של אדם המכיר ביכולותיו לנהל את עצמו, לקבל החלטות, לבצע תפקידים ומשימות, ובאותה עת לראות בעצמו גם כמי שראוי לעשות עבורו ולתת לו" (הוזמי, 2021, עמ' 59).

על מנת לבסס זהות של מסוגלות, הסטודנטים בתכנית "מרופין לקריירה" לומדים קורס שמוקדש למטרה זו. הקורס "האמנות לחיות - מבוא לפסיכולוגיה מעשית" מבוסס על גישת שלוש המדרגות לביסוס זהות של מסוגלות. גישה זו פותחה על-ידי המחבר הראשון של מאמר זה במסגרת התכנית אוניברסיטה משולבת שבמכון טראמפ בבית איזי שפירא. הגישה רואה **בהגברת אהבה וקבלה עצמית**, באמצעות התמקדות בכוחותיו של הפרט, תנאי **להשתלבות חברתית** ובשני מרכיבים אלה תנאים חשובים **להגשמה בעולם העבודה** ובתחומי חיים נוספים. תכני הקורס חשובים בתהליך ההכשרה מאחר שהשתלבות מיטבית במקום עבודה מושתתת על תחושת מסוגלות ומימוש יכולות אישיות ובינאישיות.

על פי גישת שלוש המדרגות, זהות של מסוגלות כוללת עשרה מרכיבים שהקורס "האמנות לחיות" מקנה:

◀ מודעות ללקות ולגורמיה וקבלת המציאות

◀ התמקדות בכוחות של הפרט

◀ ביסוס דימוי עצמי חיובי

- ◀ מובחנות וזהות ברורה
- ◀ הגברת אוטונומיה
- ◀ העזה לבחור ונטילת אחריות
- ◀ אימוץ גישה ממוקדת מטרות ופרואקטיבית לחיים
- ◀ פיתוח יכולות אסרטיביות
- ◀ הגברת השתלבות חברתית
- ◀ ביסוס תקווה וגישה אופטימית לחיים.

מיומנויות אלה חיוניות להגברת תחושת מסוגלות וקיומן עשוי לסייע לאדם לראות בהשתלבות תעסוקתית מיצוי יכולות אישיות להן הוא מודע ובאמצעותן הוא רוצה לתרום ולהיתרם. לאורה של הנחת יסוד זו נבנתה התכנית "מרופין לקריירה".

התכנית "מרופין לקריירה" להגברת השתלבות תעסוקתית

חלקו הראשון של מאמר זה בקש לסקור חסמים אישיים וסביבתיים אותם חווים בוגרים עם הפרעות למידה והפרעות קשב ובפרט בשוק העבודה ובקש לחדד חשיבותה וביסוסה של "זהות של מסוגלות" בתהליכי הכשרה והכוון תעסוקתי. חלק זה יציג את מודל העבודה "מרופין לקריירה" להכשרה מקצועית ולהגברת השתלבות בעולם העבודה.

הכשרה מקצועית ותעודה מקצועית הינן מנוף להשתלבות בתעסוקה ובחברה. מתוך הבנה כי שיעור התעסוקה של אנשים עם הפרעת קשב ולקויות למידה מורכבות נמוך משיעור התעסוקה בחברה הכללית ומתוך כוונה להגביר השתתפות תעסוקתית בקרב בוגרים אלה, יזמה המכללה הטכנולוגית רופין בשיתוף אנשי חינוך ושיקום, המייצגים ארגונים מובילים בתחום, ובכללם האוניברסיטה המשולבת שבמכון טראמפ שבבית איזי שפירא, את התוכנית "מרופין לקריירה". תכנית זו מיועדת לבוגרים עם לקויות למידה והפרעות קשב (התפתחותיות ונרכשות) בגילאי 21-40, עם צרכי תמיכה וליווי גבוהים בלימודים, בתעסוקה ובהיבטים רגשיים.

בחינה פנימית של הנתונים אודות הסטודנטים מאז נפתחה התכנית בשנת 2010 ועד לשנת 2019 מלמדת כי בתשעת המחזורים האלה למדו במסגרתה 370 סטודנטים. 39% בוגרי בתי ספר לחינוך מיוחד, 17% מהם בוגרי בתי ספר של הזרם המרכזי בכתות רגילות, 21% למדו בכיתות מב"ר (מסלול בגרות רגיל), 17% מהם בבתי ספר רגילים, ואחוז דומה של הסטודנטים למדו בכיתות לחינוך מיוחד בבתי ספר רגילים. 4% למדו בבית ספר דמוקרטי או פרטי ו-2% נשרו מבית הספר או שלמדו בפרוייקט היל"ה (השכלת יסוד ולימודי השלמה). כ-90% מהסטודנטים מוכרים במוסד לביטוח לאומי; 68% שירתו בצה"ל, 21 התנדבו לשירות הלאומי ו-11% לא השתלבו בשירות כלשהו. כ-20% מהמשתתפים בתכנית מופנים על ידי המוסד לביטוח לאומי, 47% על-ידי אנשי מקצוע והיתר על ידי ערוצים שונים בהם מפורסמת התכנית או בהמלצת חברים. לחלק ניכר מהלומדים בתכנית קשיים בתחום הרגשי ולעתים הנפשי, במקרים רבים על רקע מסע חייהם.

מודל תל"ם להכשרה מקצועית ממוקדת זהות

מודל התוכנית נבנה מתוך הנחת יסוד שבניית תחושת מסוגלות כללית בתהליכי הכשרה מקצועית עשויה לתרום לבחירת מסלול הכשרה התואם ליכולות ולחוזקות האישיות של הלומד וכפועל יוצא להשתלבות תעסוקתית מיטבית. התוכנית היתה חלוצה מסוגה. בעת הקמתה לא היתה מודעות לצורך בתכניות המשך לימודיות עבור בוגרים עם לקויות למידה מורכבות. תכניות קיימות להכשרה מקצועית

חסרו הנגשות ומעטפת תמיכות אשר אפשרו השתלבותם של בוגרים אלה במסגרתן. ייחודיות התכנית הינה בהעמקת העיסוק בסוגיית הזהות, בפיתוח תכניות מותאמות להכשרה מקצועית וביצירת מרחב חברתי-לימודי תומך ומעצים. מודל העבודה התבסס ודוייק לאורך שנות קיומה של התכנית לאורך של תובנות שעלו מתוך שיח מתמשך עם בוגרי התכנית והצוות המקצועי.

מודל תל"ם מסייע למשתתפי התכנית לעבור תהליך מעצים המאפשר השתלבות מיטבית בעולם העבודה. מודל העבודה מתייחס למימד המעשי (תעסוקה), למימד הקוגניטיבי (למידה) ולמימד הרגשי (מסוגלות).

1. תעסוקה - התכנית מכוונת להכשרה מקצועית ולפיתוח מיומנויות תעסוקתיות התואמת ליכולות הסטודנט ולרצונו. זאת באמצעות הכוון תעסוקתי אישי מתמשך ששיאו ליווי לתעסוקה. היא מציעה מספר מסלולי הכשרה מונגשים לימודית במסגרת מרכז "מרופין לקריירה" כמו לוגיטיקה ממוחשבת והדרכה שיקומית. מסלולי ההכשרה נלמדים במסגרת מרכז מרופין לקריירה במכללה הטכנולוגית רופין. במקביל, לסטודנטים המעוניינים בתחומי הכשרה נוספים מוצעת הכשרה בחליפה אישית ברוח גישת "האינטליגנציות המרובות" (גרדנר, 1996), כך יכול הסטודנט ללמוד מקצוע ההולם לתחומים בהם בורך. במסלול זה יוצא הסטודנט ליום למידה אחד מתוך שלושת ימי הלימודים בשבוע במוסדות לימודיים איתם אנו עורכים התקשרות ותיאום הנגשות לימודיות, מחוץ לרופין לקריירה. כך למשל, סטודנטים המעוניינים ללמוד הידרותרפיה או שילוב אומנויות ככלי שיקומי, יוצאים ליום לימודים אחד בשבוע להכשרה בתחומים אלה, במכון טראמפ שבבית איזי שפירא.

מאחר שהתכנית הינה חלק מהמכללה הטכנולוגית רופין, בתום שנה א' ולאחר היכרות מעמיקה עם כישוריהם ומאפייניהם האישיים של הסטודנטים, מוצע למתאימים להשתלב במסלולי לימוד הנדסאים שונים הקיימים במכללה ובמקביל להמשיך לקבל את סל התמיכות של התכנית. התכנית מרופין לקריירה כוללת, בסיומה, ליווי לתעסוקה. ההיכרות המתמשכת של המלווים התעסוקתיים עם הסטודנטים מאפשרת דיוק מיטבי בתהליכים אלה. לאורך שתי שנות הלימוד הם לומדים להכיר לעומק כל סטודנט על מנת להתאים לו באופן מיטבי מסגרת להתנסות ולאחריה ליווי להשתלבות בעולם העבודה.

2. למידה - מודל התוכנית נבנה מתוך הרציונל לפיו לימודים עשויים להוות כלי מעצים ולתרום לפיתוח תחושת מסוגלות כללית, אשר תומכת ומהווה בסיס להשתלבות בתעסוקה. התכנית מסייעת לסטודנטים לפתח מיומנויות למידה ולרכוש אסטרטגיות למידה וכן ידע מקצועי וכללי. כמו כן, לומדים הסטודנטים מיומנויות רכות לעבודה וההתייחסות לתהליכי הלמידה בכיתות הלימוד הינה כמיקרו-קוסמוס לעולם העבודה. זאת בהתייחס להסתגלות למסגרת ולנורמות הנהוגות בה, להבנת מטלות, לעמידה בזמנים לעבודה בצוות ולהיבטים אחרים. צוות המרצים מכיר היטב את האתגרים אותם חווים סטודנטים עם לקויות למידה והפרעות קשב והוא חדור מטרה לאתגר את הסטודנטים מחד-גיסא ולאפשר להם ערוצים כקבוצה וכיחידים לחוות הצלחות מאידך גיסא.

לצד הלמידה הכיתתית, סל השירותים כולל שעות עזר להתמודדות עם מטלות למידה ולביסוס אסטרטגיות למידה אישיות. בנוסף, התכנית מאפשרת למידת העמיתים בשיעורים הקבוצתיים. כאשר זה לומד מניסיונו של זה, נוצרת תחושה של מרחב לימודים מכיל ומעשירה את ארגז הכלים האישי של כל סטודנט. לאלה מקרב הסטודנטים הבוחרים להתגורר במעונות המכללה מזומנת חוויית למידה לא פורמלית של מיומנויות לניהול אורח חיים עצמאי במסגרת זו.

3. מסוגלות - פיתוח תחושת מסוגלות הינו אחד מעמודי התווך המרכזיים של התכנית. הסטודנטים משתתפים בתהליך מתמשך של חקירת החוזקות והיכולות האישיות באמצעות מגוון ערוצים ובכללם: הקורס - "האומנות לחיות מבוא לפסיכולוגיה מעשית", הקורס "אני תעסוקתי" המכוון לחקר פנימי של חוזקות וכישורים לצד בחינת שיקולים בבחירת מקצוע ובאמצעות ייעוץ אישי. זאת במטרה לפתח

עצמי ריאלי (real self). הפסיכולוג ההומניסטי קארל רוג'רס (Rogers, 1951) טען כי לכל אדם עצמי אידיאלי (ideal self) המייצג את האופן בו הוא תופס את עצמו במיטבו, כאדם מגשים. האני האידיאלי הינו תוצר של ציפיות עצמיות וסביבתיות. ככל שיש חפיפה גדולה יותר בין העצמי המציאותי לעצמי האידיאלי - כך חווה האדם תחושת הגשמה משמעותית יותר והערך העצמי שלו גבוה יותר. מטרת העיסוק בסוגיית הזהות בתכנית הינה ליצור זיקה חיובית בין שני מרכיבי עצמי אלה על מנת להגביר רווחה אישית, מודעות גבוהה יותר לחוזקות, ליכולות ולכישורים וכפועל יוצא להגביר תחושת ערך עצמי. זהות של מסוגלות מסייעת לסטודנטים להעז לצאת ממרחב הנוחות על מנת להתמודד עם אתגרים חדשים והיא תורמת להשתלבותם החברתית. כמו כן היא מאפשרת פיתוח ציפיות תעסוקתיות ההולמות יותר לכישוריהם האישיים.

גישת ההוראה בתכנית בכללותה הינה "הוראה מעצימה". המורים והמנחים מהווים דמויות אשר לצד הוראה והקניית ערכים ומיומנויות הם מקדמים השתלבות חברתית, שיקוף חיובי של כוחותיו של הסטודנט והגברת השתלבות חברתית כחוויה מתקנת עבור רבים וכהכנה לעבודה בצוות (הוזמי, 2021). בנוסף לתהליך הקבוצתי המעצים בקורס "האמנות לחיות - מבוא לפסיכולוגיה מעשית" ובקבוצות למידה נוספות להתבוננות ולחקר אישי, כל סטודנט מלווה על-ידי יועץ אישי על מנת לתרגם את תוכן הנלמד לכלים מעשיים לביסוס תחושת מסוגלות ולגבש מטרות תעסוקתיות תואמות יכולת. היועץ הינו בעל תפקיד מרכזי בתהליך ההכשרה שכן הוא מהווה לסטודנט עורך רגשי-לימודי זמין, מנחה ומתווך. גם לתנאים הסביבתיים תפקיד בביסוס תחושת מסוגלות ועצמי חיובי. הלמידה בקרב קבוצת שווים וההשתלבות במסגרת לימודים נורמטיבית מהוות אף הן זרז בתהליכי ההתעצמות והצמיחה האישית של הסטודנטים.

מנה תכנית ההכשרה

התוכנית בנויה מתהליך התבוננות, למידה והתפתחות בן חמשה סמסטרים לאורך שתי שנות לימוד ומחצה. לכל סמסטר תפקיד מעצב המשתקף בתכני הלימוד המותאמים לו.

◀ **הסמסטר הראשון** - ממוקד בסוגיית הזהות ובתפיסה העצמית של הסטודנט. סמסטר מבואי זה מיועד להיכרות ראשונית של האדם עם התכנית ותהליך ההכשרה ובמקביל ללמידה מעמיקה של צוות התכנית את כישוריו של האדם ואתגריו. במהלך סמסטר זה חווים רבים מן הסטודנטים חוויה מתקנת לתהליכי למידה. הם רוכשים אסטרטגיות למידה באמצעות קורסים שונים וידע משלים באנגלית, מתמטיקה ויישומי מחשב. בסמסטר זה מתחילים הסטודנטים ללמוד את הקורס הדו-שנתי "האמנות לחיות - מבוא לפסיכולוגיה מעשית" ומתפתח שיח ער שמהותו מסגור מחדש (reframing) לחוויות העבר ובניית פרדיגמות מקדמות לעתיד בהתבסס על הכוחות אותם מזהה הסטודנט בעצמו. כמו כן מתפתח תהליך חקר אישי באמצעות הקורס "אני תעסוקתי" ובאמצעות הייעוץ האישי, המתמקדים בכך.

◀ **בסמסטר השני** - בנוסף לתכני הלימוד בהם התחילו לעסוק הסטודנטים בסמסטר א' לומדים הסטודנטים "קורסי מבואות" בהם הם נחשפים למגוון תחומי עיסוק ומתנסים במשימות המייצגות תחומי עיסוק אלה. המטרה היא לאפשר לסטודנט בחירת מסלול הכשרה על בסיס היכרות ראשונית ומוחשית עם התחום אותו בחר. בסמסטר זה ממשיך תהליך של הכוון תעסוקתי הן במסגרת כיתתית באמצעות קורסים ייעודיים והן בייעוץ אישי, מתוך מטרה לבחור לקראת סוף השנה מסלול הכשרה מתאים. הבחירה מתקיימת בסיומו של הסמסטר השני ולא בפתיחת התכנית שכן לעתים מגיעים הסטודנטים ללא חזון תעסוקתי אישי מוגדר ולעתים חזונם התעסוקתי אינו תואם יכולות. בחירת מסלול הלימודים בעיתוי זה מושתתת על תפיסה מציאותית יותר של היכולות ובחירת מסלול התואם להן. בחירת מסלול הכשרה התואם ליכולותיהם האישיות של הסטודנטים מגבירה את הסיכוי להצלחה.

◀ **בסמסטר השלישי** - הפותח את שנת הלימודים השנייה, מתחילים הסטודנטים בהכשרה מקצועית במסלול אותו בחרו בליווי יועציהם. אלה הלומדים במסלול אישי המשלב לימודים במקצוע שנבחר

במסגרות מחוץ לקמפוס מרופין לקריירה. הם ממשיכים ללמוד את קורסי המיומנויות ולקבל את מעטפת התמיכות במרכז מרופין לקריירה.

◀ **בסמסטר הרביעי** - במקביל להכשרה המקצועית, ממשיכים הסטודנטים לעסוק בסוגיית הזהות, במסגרת הקורס "האמנות לחיות - מבוא לפסיכולוגיה מעשית", מתוך מטרה לחתום את התהליך הדו-שנתי בבניית תעודת זהות של מסוגלות באמצעות אינטגרציה של החוזקות והכוחות. סמסטר זה מתחיל בראיונות קבלה לסטאז' ולאחריהן התנסות מעשית במיומנויות התעסוקה ובתחום ההכשרה אותם למדו.

◀ **הסמסטר החמישי**, החותם את התכנית, המוקדש להקניית כלים לחיפוש מקום עבודה ולהשתלבות מיטבית במסגרת תעסוקתית. במוקד סמסטר זה - השתלבות מלווה במקום עבודה על ידי צוות התכנית לתמיכה, ייעוץ ובמידת הצורך לגישור עם "המעסיקים". ליווי זה ממשיך עד כשנה מיום השתלבותו של בוגר התכנית בשוק העבודה. יודגש כי אין יחסי עובד ומעביד בין הסטודנטים למקום העבודה וההתנסות אינה מלווה בתגמול.

הערכה מעצבת

התכנית הוכרה על ידי המוסד לביטוח לאומי כפייולט להכשרה מקצועית בשנת 2010. בחוזר פנימי שהוציאה מנהלת אגף השיקום במוסד לביטוח לאומי (חוזר מספר 1/2018, לא לפרסום) אודות התכנית, בתום ארבעת המחזורים הראשונים להפעלתה, נמצא כי 82% מקרב בוגרי התוכנית משתלבים בעולם העבודה בתום התכנית ומתמידים בעבודה אצל אותו מעסיק. 91% מקרב מסיימי התכנית עובדים בשוק העבודה לאחר שלוש שנים מיום סיום לימודיהם. רוב המשתתפים שיפרו את רמת השכר שלהם בהשוואה לעבודות בהן השתלבו טרם השתתפותם בתכנית. נתונים דומים נמצאו גם במחזורים הבאים. לאור הממצאים אודות תרומתה של התכנית להגברת השתלבות תעסוקתית של בוגרים עם לקויות למידה והפרעות קשב, החליטה הנהלת אגף השיקום שבמוסד לביטוח לאומי לאשר את המשך שותפותה בתכנית. המשובים אשר מתקיימים בסיומו של כל מחזור, מאז הקמת התכנית מלמדים על תמות מרכזיות אותם חווים הבוגרים בהצלחה ובמוקדן - חוויה מתקנת לתהליכי למידה, גילוי עצמי, ושביעות רצון מהשיפור שחל במצבם התעסוקתי הן בחוויית ההגשמה והן בהיבט הכלכלי. תמות אלה עולות בקנה אחד עם מטרות התכנית ומודל העבודה לאורו היא פועלת, המתייחס לצמיחה במימדים תעסוקה, לימודים ותחושת מסוגלות.

תובנות בהתייחס למאפייני משתתפי התכנית "מרופין לקריירה"

בתום כעשור ומחצה להפעלת התכנית אנו מוצאים כי התכנית מתאימה במיוחד לצעירים אשר להם יכולת ורצון ללמוד ולהשתלב בעולם העבודה בתחום העיסוק אותו למדו. התוכנית מהווה אלטרנטיבה לצעירים ללימודים על תיכוניים מקצועיים ברמת לימודי תעודה או דיפלומה להנדסאי (בשונה מלימודי תואר). הלימודים מונגשים ומדורגים על פי סרגל מאמץ.

בשנים הראשונות כוונה התוכנית לצעירים עם הפרעת קשב ולקויות למידה. עם השנים השתלבו צעירים עם לקויות חושיות, מגבלות פיזיות ומגבלות נפשיות. מצאנו כי המעטפת נותנת מענה לאוכלוסיות נוספות. כמו כן נמצא כי נוצר "תוצר לוואי" משמעותי: הצעירים חווים תחושת שייכות אשר מעצימה את תחושת הערך העצמי. בנוסף, התפתחות הפן החברתי לצד פיתוח עצמאות באמצעות מגורים במעונות הקמפוס מסייעים לצמיחה והתפתחות אישית.

לסיכום

מאמר זה בקש להתייחס למקומה של זהות בתהליכי הכשרה מקצועית לצעירים עם לקויות למידה מורכבות והפרעות קשב. מודל העבודה תל"ם של התכנית "מרופין לקריירה" במכללה הטכנולוגית רופין נבנה על מנת להסיר חסמים להשתלבות תעסוקתית בקרב קבוצת אנשים זו. המודל מדגיש חשיבותה של הכשרה כוללנית המתייחסת ללימוד מקצוע והשתלבות בעולם העבודה, לרכישת מיומנויות ללמידה ולביסוס זהות של מסוגלות. כל זאת בתהליך בן שנתיים ומחצה המאפשר למידה בקצב מותאם ובמקביל שינוי עמדות ופרדיגמות מעכבות של הסטודנט כלפי עצמו. העיסוק בסוגיית הזהות בתהליכי הכשרה מקצועית חשוב על מנת לדייק את מסלול הלימודים והתעסוקה באופן שיהלום לכישוריו וליכולותיו של הסטודנט. כמו כן, אדם המודע ליכולותיו וחוזקותיו יחוש כי השתלבותו בעולם העבודה הינה בזכות ולא בחסד מעצם היותו אדם חיוני ותורם הראוי לגמול בגין עשייתו.

נסיונו מלמד כי תהליך הכשרה מתמשך, רחב ומעמיק המתקיים במסגרת לימודים נורמטיבית, בקרב חברת שווים עם מעטפת לימודית-רגשית, מאפשר למשתתפים בו לממש יכולות ולהשתלב בהצלחה בעולם העבודה. כמו כן, העיסוק בסוגיית הזהות בתכנית הלימודים לצד הקניית כלים לבחירת כיוון תעסוקתי מהווים זרז להעצמה אישית של הלומדים, לבחירת מסלול הכשרה תואם יכולות ולהשתלבות בעולם העבודה מתוך מודעות עצמית של הבוגרים לתרומתם למקום העבודה ולחיוניותם בו. השתלבות הצעיר בהכשרה שנבחרה על ידו ולא רק מתוך מאגר הכשרות קיים, תוך הקניית מיומנויות תעסוקתיות והתנסות מעשית, הינם גורמים נוספים המשפיעים על חווית הצלחה והתמודדות מועילה בשוק העבודה.

הטיב לתאר את חוזקותיה של התכנית ט.ב., בוגר המחזור החמישי: "סיימתי שנתיים מדהימות שבהן גיליתי את עצמי ואת היכולות שלי מחדש. הלימודים היו מאתגרים ובעיקר מעניינים. כיום אני מגשים את עצמי. אני נשוי, אבא, מדריך לחינוך מיוחד ומאמן ספורט".

מקורות

- אריקסון, א' (1983). ילדות וחברה: פסיכולוגיה של האדם בתמורות הזמן, ספרית פועלים.
- גרדנר, ה' (1996). אינטליגנציות מרובות - התיאוריה הלכה למעשה - אסופה. הוצאת ברנקו וייס.
- דהן, א' וצדוק, א' (2012). מלקות לחירות: מבט אישי ומקצועי על ליקויי למידה והפרעות קשב וריכוז. הקיבוץ המאוחד.
- הוזמי, ב' (2021). זהות של מסוגלות - תשומת לב ללב בלקויות למידה, הוצאת כרמל.
- וינקלר, י' (2012). תעסוקה, לימודים ולקויות למידה. שיקום, 24, 5-17.

Avrech-Bar, M., & Jarus, T. (2015). The effect of engagement in everyday occupations, role overload and social support on health and life satisfaction among mothers. *International Journal of Environmental Research & Public Health*, 28. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4483686/>

APA (American Psychiatric Association). (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). American Psychiatric Association Publications.

- Gerber, P. J. (2012). The impact of learning disabilities on adulthood: A review of the evidenced-based literature for research and practice in adult education. *Journal of Learning Disabilities*, 45(1), 31-46
- Dacre Pool, L., & Sewell, P. (2007). The key to employability: Developing a practical model of graduate employability. *Education & Training*, 49(4), 277-289.
- Jahan, N., & Holloway, C. (2021). [Barriers to access and retain formal employment for persons with disabilities in Bangladesh and Kenya](#). *Working Paper Series* 5(1).
- Rogers, C. R. (1951). *Client-centered therapy: Its current practice, implications, and theory*. Houghton Mifflin Co.
- Safren, S. A., Sprich, S. E., Cooper-Vince, C., Knouse, L.E., & Lerner, J. A. (2010). Life impairments in adults with medication treated ADHD. *Journal of Attention Disorders*, 13(5), 524-531.
- Seginer, R. (2009). *Future orientation: Developmental and ecological perspectives*. Springer Science & Business Media. <https://doi.org/10.1007/b106810>